

ARCHITEKTURA

Jen tak

JAROSLAV SEDLECKÝ

ARCHITEKTURA
Jen tak

/ DRUHÉ, UPRAVENÉ A ROZŠÍŘENÉ VYDÁNÍ /

JAROSLAV SEDLECKÝ

OBSAH

SLOVO AUTORA	6
ÚVOD K DRUHÉMU VYDÁNÍ	8
STRUČNĚ O SOBĚ	13

ARCHITEKTURA	16
O UMĚLÉM PROSTŘEDÍ	17
ARCHITEKTURA A JEJÍ PŘÍBUZNÍ	23
POCHYBNOSTI	36
RODINNÉ VZTAHY	40
ARCHITEKTURA PODRUHÉ	48
ARCHITEKTURA POTŘETÍ	64
JAK VZNIKÁ ARCHITEKTURA	67
ČTYŘI SUDIČKY	78
DEVELOPER	82
VEŘEJNÁ VĚC	89
CO S KRÁSOU	95
O HODNOCENÍ ARCHITEKTURY	102

TŘI STRÁNKY ARCHITEKTURY	110
JAK BÝT DOBRÝM KLIENTEM	115
NĚCO JE VE VZDUCHU	131
PANELÁK	132
VĚŽÁKY	137
PLASTY? PLASTY!	139
O SROZUMITELNOSTI	147
ARCHITEKTURA A ARCHITEKTURA	161
<hr/>	
A R C H I T E K T I	168
CO DĚLÁ ARCHITEKT	169
JAK POZNAT BUDOUCÍHO ARCHITEKTA	172
JAK BÝT DOBRÝM ARCHITEKTEM	181
JAKÉ TO JE BÝT ARCHITEKTEM	189
O KÁVĚ A MÚZÁCH	202
ARCHITEKT A JEHO PUBLIKUM	206
O KRESLENÍ	211
BETONOVÁ DŽUNGLE	224
TŘI ARCHITEKTI	230
O SOUTĚŽENÍ	241

M Ě S T O	253
CO JE TO MĚSTO	254
ULICE	269
MĚSTSKOST PROSTŘEDÍ	279
O BYDLENÍ	282
OBCHODY A MĚSTO	292
ARCHITEKT A MĚSTO	299
O LIDSKÉ RŮZNOSTI	309
MĚSTSKÝ ARCHITEKT	323
DOMY A LIDÉ	336
O HUSTOTĚ	353
O STEJNÉM A RŮZNÉM	360
O ÚZEMNÍCH REZERVÁCH	373
KAM S NÍM ...	378
... A JAK NA TO ?	387
CHVÁLA PLOTU	400
ŘADOVKA	407
ZÁVĚREM	419
COPYRIGHT	420

SLOVO AUTORA

Co je tématem této knížky, je zřejmé z jejího názvu.

Pro případ, že byste v ní nenašli něco, co by tam podle vás s odvoláním na její titul mohlo, nebo dokonce mělo být, se tady autor hned na úvod přiznává, že volba o čem z toho všeho, co se týká nebo nějak souvisí s architekturou, psát a co naopak nechat jiným, je zde zcela subjektivní a zodpovědnost za ni padá bezesbytku na jeho hlavu.

Objektivita všeho, co v knížce najdete, je limitována tím, že ji napsal člověk zevnitř oboru, což s sebou nutně nese riziko zaujatosti a neobjektivity. Autor je vzděláním i celoživotní praxí architekt a z této skutečnosti se nejen nemůže, ale ani nechce vyvléci - naopak ji tímto hlasitě přiznává jako základ svého pohledu na svět i svého sepisování. V textu se subjektivitu svého pohledu poctivě snaží připomenout všude, kde se dopouští nějakého soudu, a pro případ, že by na to někde zapomněl, to zde hned na úvod uvádí jako klíčovou informaci pro čtenáře.

Ten by, ve smyslu autorova předcházejícího přiznání, neměl čekat, že v textu najde názory platné vždy, všude a jednou provždycky. Co by tam snad, jak autor neskromně doufá, najít mohl, je inspirace k vlastnímu přemýšlení a k tomu snad aspoň sem tam i trochu zába-

vy, třeba při pohledu pootevřenými dveřmi dovnitř oboru pro ty, kdo stojí mimo něj.

Při práci na textech, z nichž je složena tato knížka, jsem se snažil nezapomínat na zásadu, kterou pěkně vystihuje věta pocházející údajně z pera Václava Havla:

„Nejlepší myšlenka je ta, která ponechává vždy určitou skulinu pro možnost, že všechno je současně úplně jinak“.

J.S.

ÚVOD K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Architektuře rozumí každý. Tak to opravdu vypadá - ovšem pouze do chvíle, než se o ni začnete zajímat trochu víc, ať už z vlastního popudu nebo proto, že vás k tomu něco přimělo. Tím impulsem může být pro někoho potřeba postarat se o vlastní bydlení, anebo pro jiného například úvahy maturujícího potomka nad možnostmi dalšího studia.

Rozhodnete se tedy, že si necháte poradit, a najednou s překvapením zjistíte, že bezmála co autorita, kniha nebo odborník, to jiný názor. Obzvláště k zlosti je, když jste se řízením osudu sami stali součástí uvedeného oboru, a pak zjistíte, že ani uvnitř profese, kterou jste dlouho studovali a ještě déle praktikovali, nejsou věci jednoznačně jasné a pojmenované. Jednoho dne se tedy rozhodnete udělat si sama, nebo sám v sobě pořádek.

Tak začaly vznikat mé první poznámky. Časem jich přibývalo a najednou to začalo vypadat, že by toho možná mohlo být dost na skromnou knížku; koneckonců vyjádřit se jako architekt taky jednou písmem, a ne jenom jako obvykle kresbou, byla jedna z posledních věcí, které jsem ve svém oboru ještě nezkusil.

Brzy jsem si však uvědomil, že psát pro druhé je přece jen něco jiného, než házet do šuplíku poznámky škrábané jenom pro vlastní

potřebu páte přes deváté na čemkoliv, co bylo zrovna po ruce. Jak se mi podařilo, nebo nepodařilo, se s uvedeným poznáním vypořádat, mohli čtenáři posoudit v prvním vydání knížky, které vyšlo v roce 2015 pod názvem ARCHITEKTURA A ARCHITEKTI JEN TAK.

Ke druhému vydání mě přiměl hlavně pocit, že některé věci zůstaly nezaslouženě nedopovězeny, a na některá témata, která by si to zasloužila, v prvním vydání prostě nějak – ani sám nevím jak a proč – vůbec nedošlo.

Druhé vydání není tedy prostou re-edicí prvního; jde ve skutečnosti o jinou knížku. Její jádro tvoří upravený a v některých kapitolách rozšířený text té první, doplněný o několik nových témat zpracovaných do nových kapitol. Na rozdíl od prvního vydání byl text toho druhého tematicky nově rozdělen do tří samostatných dílů, což mi připadlo jako obzvláště dobrý nápad – všem kolem sebe teď zdůrazňuji, jak výhodnou koupi udělají, když si mou knížku koupí; za cenu jedné dostanou totiž nyní hned knihy tři.

Stejně jako v prvním se i v tomto druhém vydání některá témata, nebo jejich části, v textu objevují víckrát na různých místech a v různých souvislostech. Není divu; může za to vnitřní propojení a propletení toho, o čem se tu píše, ale i způsob, jak knížka vznikala – z mnoha poznámek a útržků, mezi jejichž vznikem byly často dlouhé prodlevy, tedy ne jako souvisle komponovaný text psaný v jednom zátahu od první do poslední stránky. Někdy se víckrát zmiňovaná věc prostě dotýká více témat a zdálo se mi, že by bylo chybou, kdyby nebyla zmíněna ve všech souvislostech. Pokud by vám to při čtení vadilo, nemám pro vás jinou radu, než abyste větu,

nebo odstavec, s jejichž příbuznými jste se setkali už v některé z předchozích kapitol a jejichž opakované připomenutí vás při četbě ruší, prostě přeskočili.

Možná se vám bude zdát, že prvních několik kapitol je laděno snad až trochu příliš učebnicově. Připouštím, že to tak může vypadat, i když z toho nemám žádnou radost; rozhodně nebylo mým záměrem psát nějakou učebnici. Naopak; chtěl jsem čtivou (jak troudale doufám) formou, sem tam i se špetkou humoru, prezentovat architekturu hlavně nearchitektům jako oblast, kterou nejenže všichni potřebujeme, abychom měli kde složit hlavu, ale o které stojí za to se i něco dozvědět.

Třeba proto, že se v ní vedle potu a slz, které patří ke každé poctivé a naplno dělané práci, skrývají – jak architekti i fandové vědí – také zážitky, o které by byla škoda v životě přijít.

Anebo proto, že vedle věcí příjemných se při praktickém kontaktu s architekturou lze setkat i s všelijakými úskalími. Dozvědět se o nich něco z knížky v pohodlí oblíbeného křesla, s něčím horkým, nebo naopak chlazeným (to podle chuti) po ruce, může být pohodlnější, než přijít ke stejným informacím prostřednictvím ne vždycky příjemné zkušenosti prožité na vlastní kůži.

Mohu jen doufat, že se mi v kapitolách následujících po těch úvodních podaří vás o tom přesvědčit.

Nedokázal jsem se těch prvních kapitol vzdát mimo jiné také proto, že máme-li si vzájemně rozumět, musíme pod stejnými slovy vy čtenáři, i já autor, rozumět totéž. Jde v nich tedy vlastně o sjednocení slovní zásoby jako podmínku srozumitelnosti textů, které

následují – a dělal jsem, co jsem uměl, aby to nebylo příliš nudné a akademické. Budou-li vám přes všechno moje úsilí připadat tyto kapitoly nejedlé, doporučuji i tady obrátit pár stránek a zkusit to zprostředka. Možná se pak k těm prvním stránkám vrátíte pro vysvětlení, když zjistíte, že některé pojmy jsou v knížce používány v malinko, nebo někdy možná i trochu více než malinko, odlišném významu, než jste zvyklí odjinud.

Vše, co na následujících stránkách najdete, vychází z autorova, tedy mého vidění světa, a opírá se o jeho, tedy mé zkušenosti, přičemž jiné vidění a zkušenosti by s pravděpodobností hraničící s jistotou vedly k jiným závěrům. Všude tam, kde narazíte v textu na odlišný výklad, než jaký znáte odjinud, nebo na jaký jste byli dosud zvyklí, je jen na vás, kterou z názorových variant přijmete po porovnání s vlastní životní zkušeností za svou, případně kterou z nich se necháte inspirovat při vlastním hledání.

Komu jsou následující stránky určeny a v čem mu jejich přečtení může být užitečné? Tady je to podle mě stejné, jako v prvním vydání a tak tu beze změny zopakují, co jsem uvedl tam:

- tomu, kdo s architekturou a příbuznými obory nemá nic společného, a jednou v životě je náhle a bez předchozí přípravy postaven před nutnost s nimi spolupracovat (například při stavbě vlastního domu), by snad následující stránky mohly poskytnout základní orientaci ve vztazích mezi institucemi i profesemi;

- studentům architektury by mohly doplnit převládající hloubkový rozměr studia povědomím o horizontálních vazbách a souvislostech budoucího povolání, a zpřesnit jejich představy o praxi;
- středoškolákům stojícím před volbou budoucí profesní orientace a jejich blízkým, se kterými se o volbě povolání radí, nabízejí nahlédnutí za dveře oboru, do kterého se možná právě rozhodují vstoupit;

no a všem dříve zmíněným i ostatním potenciálním čtenářům (kolegům z profese zvláště), pak mohou být dobrou příležitostí zdravě se rozčítit nad tím, jak to ten autor motá, když přece každý ví, že je to všechno úplně, ale úplně jinak ☺.

STRUČNĚ O SOBĚ

Když už jsem přiznal, jak moc je toto psaní osobní, zdá se mi slušné alespoň stručně se představit, aby měl čtenář představu, s kým má tu čest a co asi tak od něj může na následujících stránkách čekat.

Má cesta k architektuře byla celkem přímá a jednoduchá, i když to na to zpočátku nevypadalo.

Absolvoval jsem gymnázium, kterému se tehdy říkalo *jedenáctiletka* (podobně jako se policistům říkalo *příslušníci*, hasičům *požárníci* a *soudruhy* si byli navzájem i ti, co se nemohli ani vystát), a když došlo v posledním ročníku na otázku co dál, nemohl jsem se nějak rozhodnout.

Zachránil mě spolužák, který, vida mé váhání, (a protože znal jedinou zálibu, kterou jsem tehdy dával najevo) povídá: „*proč nezkusíš architekturu, tam se kreslí!*“

Rodinná rada souhlasila a tak se stalo, že jsem se od začátku následujícího školního roku stal studentem brněnské stavební fakulty a šest let nato pak pyšným uživatelem dvojtitulu *inženýr architekt*.

Po promoci byly první dojmy veskrze příjemné a pozitivní. Titul *ing. arch.* nebyl tehdy (1966) ještě tak rozšířenou pentličkou u jména, prestiž profese nebyla ještě tolik jako dnes poškozena realitou panelových sídlišť, která se v těch časech v masovém měřítku teprve rozjížděla a ve státních projektových ústavech, kam jsme všichni povinně nastoupili po škole do zaměstnání (jinak to tehdy nešlo), byla vedle práce sem tam i docela legrace; vstupovali jsme do profesionálního života v období, kdy se schylovalo k československému jaru 68 a mezi lidmi i v práci to bylo znát.

Dnes už víme, jak to s tím jarem dopadlo i co následovalo po něm. Během příštích dvaceti čím dál neveselejších let jsem měl příležitost vyzkoušet si prakticky snad všechny typy úkolů, s jakými se architekt v tehdejší socialistickém Československu mohl v návrhové a projekční praxi setkat, s jedinou výjimkou: nikdy jsem nenavrhoval žádné sídliště; těm jsem se celý profesionální život úspěšně vyhýbal jako čert kříži.

Zpočátku to bylo spíš z pocitových důvodů: měl jsem v sobě příliš hluboko zažitou zkušenost z dětství prožitého v prostředí jihomoravského maloměsta a principy volného sídlištního urbanismu mi byly bytostně cizí, jednoduše řečeno jsem jim prostě nerozuměl. Teprve později se k tomu přidaly i důvody rozumové.

Paradoxně se o pár let později v mém případě vrchovatě naplnilo přísloví o „odříkaného chleba největším krajíci“, když jsem se na téměř deset let stal takzvaným *hlavním architektem* velkého průmyslového města, v jehož stavebním fondu už v té době sídliště mohutně převažovala.

Než k tomu ale došlo, přehnal se přes naše hlavy Sametový Listopad. Ten mě odtrhl od projektantské židle a nakrátko zavál do lokální politiky; naštěstí opravdu jen na chvíli, takže jsem si před nástupem do funkce hlavního architekta stačil ještě cca devět let bohatě užít slastí i strastí soukromého projektování.

Po skončení radniční mise jsem dostal pozvání učit urbanismus na místní stavební fakultě. Šel jsem do toho trochu s obavami; působení v praxi, nebo v teorii, byť téhož oboru, je přece jen vždy něco trochu jiného – moc se mi například líbí jedna roztomilá definice, která praví, že „praxe je, když všechno funguje a nikdo neví proč, zatímco teorie je, když každý ví všechno, a nefunguje nic“... ☺.

Nakonec jsem se rozhodl to přece jen zkusit a vedle projektanta, kterým jsem byl celý život, jsem se tak stal nakonec ještě i kantorem.

Dnes jsem rád, že jsem se k tomu rozhoupal. Mohu jenom doufat a z reakcí okolí usuzovat, že snad mé působení bylo škole a studentům k užitku; co však vím jistě, je, že bylo k užitku mně. Po letech učitelování vím, že nejenže jsem se sám hodně naučil, ale akademické prostředí mě navíc přimělo seřadit a srovnat si myšlenky, uklidit si sám v sobě, což jsem celá léta, kdy jsem žil v permanentním projektantském zápřahu, odkládal.

Výsledkem toho generálního úklidu je koneckonců tak trochu i tato knížka.

ARCHITEKTURA

O UMĚLÉM PROSTŘEDÍ

Čím začít povídání o architektuře? Říká se, že nejlepší je vzít to od začátku; kde ale hledat začátek architektury? Ve středomořské antice? Ve starém Egyptě? V Mezopotámii, nebo ve starověké Číně? Tam všude, mám-li věřit tomu, co vyvozují odborníci z pozůstatků těchto kultur, byla už architektura dávno etablovaným oborem. Za jejími počátky bude třeba jít hlouběji proti toku času do dob a kultur, ze kterých se toho do dneška dochovalo mnohem méně než z těch dříve zmíněných. Proto toho ale o nich také mnohem méně víme, a tak mi snad bude prominuto, že zapojím trochu fantazii a vypomohu si fabulací. Představuji si, jak...

...krajinou táhne tlupa kočujících pralidí, když tu se na obzoru objeví bouřka a nezbyvá, než se rychle pustit do hledání úkrytu; žádná jeskyně ani jiná přírodní dutina není v dohledu, a tak je rychle zvolen vhodný strom, a za chvíli už pramuži táhnou z pralesa nalámané větve a opírají je o prakmen prastrumu pěkně dokola, tlustým koncem nahoru, a listím ve směru stékající dešťové vody; pramámy a praděcka se hrnou dovnitř a prachlapi za nimi, když vtom se jeden z nich zastaví, poodstoupí, přimhouří oči, nakloní hlavu na stranu, pak přistoupí k právě dokončenému přístřeší, uchopí jednu z větví, které ho tvoří, chvíli zamysleně váhá a pak

*ji položí jen kousek vedle a malounko šikměji, než původně ležela; ještě jednou poodstoupí aby si prohlédl výsledek svého zásahu, radostně zakře-
pčí, spustí se na všechny čtyři a vklouzne do úkrytu k ostatním...*

Ejhle, právě jsme byli svědky proměny prostého pra-stavitelského výkonu v novou, mnohem rafinovanější kvalitu pra-architektury i zrození prvního pra-architekta.

Přeložení větve nezměnilo nic ani k lepšímu ani k horšímu na tom, jestli chýše bude, nebo nebude stát, či jestli bude, nebo nebude dobře sloužit k účelu, pro který byla postavena, tedy jestli do ní po-
teče nebo ne. Jediné, co ta přeložená větev způsobila, byl nový pocit, dojem, pozitivní citový prožitek, který si při úpravě vzhledu staveb-
ního pra-díla užil její autor. Historika může ale ještě pokračovat:

*... je po bouřce, všichni už jsou zase venku, protahují se, a vtom si
někdo všimne té divně položené větve, začne se ukrutně chechtat, posunči-
nou dává najevo, že který trubka... atd., a tím upozorní na dotyčnou větev
i ostatní; většina z nich se na něj a na větev chvíli udiveně dívá, pak pokrčí
rameny, mávnou rukou a jdou si ulovit mamuta k večeři; jen jeden (jedna)
z tlupy dál fascinovaně hledí na tu podivnost...*

Někomu je to prostě k smíchu, jiní se rozhodnou, že žaludek má přednost - a pak je tu ale taky někdo naladěný na stejnou vlnu a proto schopný sdílet s autorem nad jeho dílem stejný citový prožitek. A máme tady vedle prvního pra-architekta i prvního pra-kritika, to je ten, co se tak chechtal, prvního pra-obdivovatele (-lku) i lhos-
tejnou mlčící pra-většinu.

Z předchozího příběhu lze vyvodit nejen, že my lidé, abychom přežili v přírodním prostředí, potřebujeme mít kolem sebe (vedle

oděvu ještě další) ochranu ve formě střechy nad hlavou, přístřeší, úkrytu, prostě prostoru, který by nás ochránil před výkyvy teplot, nepřízní počasí a útoky nepřátel všeho druhu – ale také, že některým z nás jen tak něco k ukrytí nestačí.

Začalo to všechno asi všelijakými přírodními dutinami a dírami ve formě např. jeskyní nebo vykotlaných stromů. Dá se ale předpokládat, že přírodní nabídka poptávce rychle se množícího lidského rodu brzy nestačila, a tak našim prapředkům nezbylo, než pustit se do tvorby nedostatkových úkrytů sami, vlastními silami. Objevila se první umělá přístřeší poskytující člověku ve svých vnitřních prostorech prostředí uzpůsobené jeho potřebám a postupně, přenesením důrazu z *...hlavně, aby nám to nespadlo na hlavu a ať sem moc neteče...* na náročnější *...aby to taky trochu vypadalo, ať se nemusíme před sousedy stydět...* přišla – představuji si – na svět i architektura.

Jak běžel čas, vyvinuly se z jednoduchých přístřeší *domy* a jejich zmnožením a prostorovým soustředěním v krajině vznikly první *sídla*, osady, vesnice a nakonec i města.

Lidská sídla od těch nejmenších až po velkoměstské aglomerace tvoří ve svém souhrnu *osídlení*. S výjimkou obzvláště nehostinných míst pokrývá dnes osídlení už skoro celý povrch naší planety. Anglicky se tomu všemu dohromady říká *built environment*, což se doslovně překládá jako *vystavěné prostředí*. Mně se ale v češtině víc zamlouvá výraz *umělé prostředí* jako protiklad *prostředí přírodního*. Ve

slově *umělé* v prvním z obou výrazů cítím lidské přičinění, naopak ve druhém výrazu je slovem *přírodní* zdůrazněno, že tady měly při jeho vzniku a formování hlavní slovo síly přírodní, nikoliv člověk.

O umělé prostředí uzpůsobené potřebám člověka se už od starověku v celém jeho rozsahu od jednotlivého domu přes sídla až po osídlení v širším smyslu starala architektura. Dnes je toto téma rozděleno mezi tři obory, které se jím zabývají jako hlavním předmětem své činnosti – *architekturu*, *urbanismus* a *územní plánování*. Vedle nich se ale umělým životním prostředím člověka zabývá více nebo méně ještě mnoho dalších, a ve skutečnosti jsme spoluvůrci umělého životního prostředí my všichni, kdo se v něm dvacet čtyři hodin denně sedm dní v týdnu pohybujeme. Je scénou, na níž se odehrávají naše životy – na rozdíl od té divadelní z ní ale nemáme kam odejít, jako to dělají herci, když skončí divadelní kus. Jsme odsouzeni žít na této scéně od narození až do smrti, a pokud se nám na ní něco nelíbí, nezbyvá než se snažit o změnu.

To také všichni po celý život děláme, každý na jiném místě a s jiným dosahem a dopadem svých rozhodnutí a činů, na plný úvazek jako profesionálové, nebo příležitostně jako amatéři když nás k tomu život donutí, uvědoměle nebo nevědomky, dobře nebo hůř, jen pro sebe nebo i s ohledem na ty druhé. Díky tomu je tato scéna v neustálém pohybu, chová se v čase skoro jako živý organismus, i když se nám to nezdá, protože její čas ubíhá jiným tempem než čas člověka.

Léon Krier to v knize *Architektura – volba nebo osud* říká takto: *...představme si, že by fotoaparát umístěný na kopci po jedno století pravi-*

delně snímal stav města pod ním. Rychlým promítáním těchto obrázků by se ozřejmila morfologická historie tohoto osídlení. To, co bychom viděli, by byl život organismu, tělo, které se pohybuje, pomalu expanduje a na jednou zase smršťuje, nato třeba exploduje nebo jen dřímá, aniž by ovšem skutečně spalo.

Všimli si toho ale i jiní, a tak se někdy paralela mezi lidským sídlem a živým organismem zdůrazňuje také tím, že se pro život měst a jejich fungování v čase používá z biologie převzatý výraz *metabolismus*.

Obr. 1: Tento typ prostředí všichni důvěrně známe; Pokud v něm sami nežijeme, setkáme se s ním kdekoliv zastavíme a vystoupíme z auta, abychom se prošli, nebo aspoň protáhli před další cestou, třeba v Uherském Hradišti na Mariánském náměstí ... dále viz následující obr.

Možná jste si v předcházejícím textu všimli podivného myšlenkového skoku; v kapitole se stále mluví o *sídle*, až v posledních dvou odstavcích je najednou řeč o *městě*. Proč ta změna? No, mohl bych klidně i tady zaměnit slovo *město* za *sídlo* a smysl by zůstal zachován; v předposledním odstavci jde ale o citát a respekt k jeho autorovi mě nutí, abych to nedělal.

Tak či tak, když mluví o umělém prostředí, bude si většina pravděpodobně za tento pojem dosazovat právě svou zkušenost s městy, ve kterých nás v současnosti v naší části světa žije už víc než sedmdesát procent a velká část těch zbývajících v nich aspoň pracuje, studuje, nebo tam dojíždí za službami.

Města vždy byla, a dodnes jsou, nejreprezentativnějšími představiteli umělého, lidmi a pro lidi tvořeného prostředí. V nich se na malé ploše a ve vysoké intenzitě kumulují všechny dobré i špatné vlastnosti umělého prostředí, v nich je možné studovat jeho přednosti, výhody i nevýhody, učit se z nich o minulosti a přemýšlet o budoucnosti.

Ani tato knížka se jim nemůže vyhnout; úvahám o nich je věnována její poslední část.

ARCHITEKTURA A JEJÍ PŘÍBUZNÍ

Zdalo by se, že když jsme na umělé životní prostředí všichni odkázáni jako jednotlivci po celý život od narození až do smrti a jako lidstvo po celou svoji historii, tak už bychom ve věcech jeho tvorby a provozování mohli mít jasno. Přinejmenším proto, abychom věděli kam a na koho se obrátit s řešením konkrétních problémů, bychom se už také mohli bezpečně orientovat v úloze a pracovní náplni tří dříve zmíněných oborů, architektury, urbanismu a územního plánování. Zapátráte-li po obsahu a významu těchto výrazů, dozvíte se například, že:

...architektura je v užším pojetí vrcholná forma stavitelství; tvořivě spojuje funkční, konstrukční, technické a ekonomické aspekty s uměleckými a je přiřazována někdy k vědeckým, většinou však k uměleckým oborům; v nejširším pojetí jde o utváření celého životního prostředí uměleckými prostředky v návaznosti na dostupnou techniku a vědecké poznatky - v tomto smyslu je to například architektura bytová, krajinářská, zahradní, nebo urbanismus...,

nebo že:

...urbanismus je vědní obor a současně praktická činnost; má úzké vazby k oboru architektura, z něhož se vyvinul a specifikoval k praktické územně-plánovací činnosti - územnímu plánování. Jako vědní obor

i praktická činnost se urbanismus zabývá především řešením technických a výtvarně estetických (architektonických) problémů, přičemž vychází z progresivních poznatků společenských a přírodních věd...

atd.

Musím přiznat, že to hlavní, co se mně z těchto definic podařilo pochopit je to, že svět je složitý a všechno v něm tak nějak souvisí se vším. I když citované definice popisují odlišně pojmenované obory lidské činnosti, stále dokola se v nich ve všech (a v mnoha dalších jim podobných, které byste při troše snahy našli roztroušené v odborné i populární literatuře) opakují tytéž výrazy, takže to nakonec vypadá, jako by ve skutečnosti všechny tři obory vlastně dělaly totéž. Vede to k rozmlžení obrysů a znejasnění vzájemných hranic, a tím i identity každého z oborů.

Možná za to může dobře míněná snaha obsáhnout opravdu komplexně definované jevy, nic nevynechat a na nic nezapomenout.

Také to ale možná trochu souvisí s tím, že jeden člen zkoumané trojice pojmů je o mnoho starší, zkušenější a jaksi obecně populárnější, než druzí dva. Architektura totiž, na rozdíl od obou ostatních oborů, provází lidstvo od nejstarších civilizací. Má tisíciletou historii, a to jí bezpochyby dodává na váze. Po celou dobu své existence měla umělé prostředí v celé jeho šíři na starost právě ona, a nejen to.

Když v 1. století před naším letopočtem římský voják a architekt Marcus Vitruvius Pollio sepisoval na sklonku života znalosti nabyté během praxe do svých *De architectura libri X*, neboli *Deseti knih o architektuře*, zahrnul pod architekturu nejen zásady stavby domů a měst, ale dokonce i stavbu zvedacích, bojových a válečných strojů a

stavbu hodin. Jenže časy se mění a s nimi se v průběhu staletí měnila i architektura a její obsah.

Navrhování jeřábů, obrněných vozidel, nebo hodinařinu by dnes za součást architektury už asi považoval jen málokdo; s vývojem civilizace a prohloubením dělby práce se tyto obory dávno osamostatnily – a trochu podobně je tomu i s touto částí architektury, která se v historii věnovala problematice navrhování a výstavby celých měst.

Francoise Choayová v hesle *Urbanismus* ve slovníku *Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement* říká: „...před obdobím renesance nenalezneme žádnou společnost, ve které by vytváření zastavěného prostoru vycházelo ze samostatné reflexivní disciplíny...“. A francouzský filozof Olivier Mongin v knize *Urbánní situace – Město v čase globalizace* pokračuje: „...neologismus *URBANIZACION*, tento pojem, který odkazuje k vědě o organizaci prostoru ve městech, byl de facto vytvořen katalánským inženýrem Ildefonsem Cerdou v roce 1876. Ve francouzštině se slovo *URBANISMUS* poprvé objevuje v *Bulletinu neuchatelské geografické společnosti* v roce 1910...“.

S územním plánováním je to z hlediska jeho stáří podobné – tato disciplína je dokonce ještě mladší. V českém prostředí se, pokud vím, tento pojem oficiálně objevuje v odborné terminologii poprvé až v názvu zákona č. 280 z roku 1949, který zněl *Zákon o územním plánování a výstavbě obcí*.

Urbanismus a územní plánování se tedy ve svém dnešním pojetí objevily na scéně teprve relativně nedávno a jejich samostatná historie se počítá na pouhé desítky, nebo maximálně nějakou tu stovku roků, což může někomu zavánět jakousi nedospělostí a vyvolávat

v něm snahu tlačit je zpátky pod sukně architektury, jako jejich někdejší mámy.

Jak to tedy je – je za dnešního stavu věcí už každý ze tří jmenovaných oborů svébytným subjektem s vlastní identitou, nebo jsou opravdu ještě i dnes (jak naznačují některé z definic) rozdíly mezi architekturou, urbanismem a územním plánováním tak malé a nepodstatné, že se ve skutečnosti stále jedná o de facto jediný obor lidské činnosti, kterému se jenom podle kontextu jednou říká tak, a podruhé onak?

Abych to zjistil, pokusil jsem se na každý z oborů, které bývají tak velmi podobně definovány, podívat ze dvou různých úhlů – jednak z hlediska *předmětu zájmu* a s tím spojeného měřítka či prostorového záběru působení, a zadruhé z hlediska *pracovní metody*.

Že je jádrem pozornosti architektury z celého rozsahu umělého prostředí hlavně dům, budova nebo jejich komponovaná sestava (domovní blok, areál), to není nic nového, to ví každý; kdybych se měl pokusit vymezit horní rozměrovou hranici předmětu zájmu architektury, bylo by to podle mě sídlo, zvláště jeho nejvíce sofistikovaná forma, které říkáme město. To znamená, že architektura je vždy *lokální, místní*, což mimo jiné vyplývá i z vazby budovy (nebo architektonicky komponované skupiny budov) na konkrétní stavební pozemek (nebo pozemky).

Pokud jde o pracovní metodu, je to poněkud složitější. V minulosti bývala architektura považována tu za disciplínu uměleckou, tu za řemeslo a někdy taky za vědu; v současnosti se nejčastěji setkáte s názorem, že se jedná o multidisciplinární obor, ve kterém jsou rovnoměrně smíchány všechny dříve uvedené přístupy plus ještě technika a ekonomie; že v ní prostě v podstatě najdete vše, na co si vzpomenete – viz dříve uvedené příklady definic. Tento výklad se mi, přiznávám, velmi nelíbí.

Dovedu si představit vůz tažený dvoj-, tří-, čtyř- i šestispřezím; podmínkou je, aby všichni tahouni ve spřežení táhli jedním směrem. Tady ale máme v zápřahu jednoho, který vybočuje.

Zatímco všechny vědecké, technické i řemeslné pracovní přístupy a postupy jsou založeny na respektu k objektivně existující realitě, a svými výstupy se snaží zůstat jí co nejbližší, s uměním se to má jinak. Umění je ve všech svých projevech založeno na vědomé, úmyslné, subjektivní, autorské deformaci skutečnosti (svět přece není ve skutečnosti modrý jako na obrazech Václava Špály a nikdo bychom asi nepřáli slečnám z Avignonu, aby ve skutečnosti vypadaly tak, jak je namaloval Pablo Picasso), a to s racionalitou ostatních oborů nejde dohromady.

Je tedy třeba se rozhodnout, kdo bude mít v nesourodém souspřeží hlavní slovo. Pokud bychom dali přednost racionalitě, tedy pojetí architektury jako vědecko-technické a ekonomické disciplíny, pak by každé konkrétní zadání mělo mít jenom jedno správné řešení, jak je to ve vědě, technice i ekonomii obvyklé; jedna a jedna jsou prostě vždycky dvě, a tak například všechny byty, nebo domy urč-

né pro bydlení stejného počtu lidí by musely vypadat zevnitř, svým vnitřním dispozičním a prostorovým uspořádáním stejně, a těžko bychom hledali v tomto pojetí důvody pro to, aby stejné nebyly i zvenčí.

Tento přístup si architektura vyzkoušela v období moderny v minulém století, a jak dnes už víme, zvlášť moc chvály za to ne-sklidila.

Chceme-li dnes, aby to tak pokud možno nebylo, oceňujeme-li na architektuře právě pestrost výsledků odvozených z téhož zadání a jejich emotivní působivost založenou na subjektivním autorském přístupu, pak nemáme na vybranou – budeme muset vůdčí úlohu v mnohačlenném souspřeží oborů podílejících se na vzniku architektury přiznat umění a dohodnout se, že z hlediska pracovní metody jde v architektuře přece jen přednostně a ze všeho nejvíc o *uměleckou tvorbu*, v níž je její specifická kvalita zaručena subjektivním působením *autora-architekta*.

A to i přesto, že jde o obor tak velmi prorostlý se stavitelstvím (tedy technikou), ekonomii i provozními podmínkami a požadavky všech možných oborů a odvětví, kterým má za úkol sloužit.

První pokus o stručnější a z mého pohledu výstižnější a přesněji zaostřenou definici zkoumaného pojmu by tedy mohl znít: *Architektura je obor lidské činnosti, který se zabývá umělým prostředím v lokálním měřítku, od budov popř. jejich komponovaných sestav až po rozměr sídla; pracovní metodou oboru architektura je umělecká tvorba.*

Podívám-li se stejným pohledem na urbanismus, pak zjišťuji, že se od architektury liší v obou sledovaných parametrech. Zájem urbanismu o umělé prostředí začíná od rozměru jednotlivého sídla, tedy tam, kde zájem architektury končí, a pokračuje dál k širším souvislostem; hlavním předmětem jeho zájmu jsou pak otázky osídlení.

Pokud jde o měřítko, o prostorový rozsah působení, nekončí zájem urbanismu na hranicích města, ani okresu, kraje, nebo státu, a dokonce ani kontinentu. Jeho zájem sahá od jednotlivého sídla až po nejšíří problémy osídlení a osídleného území v celosvětovém měřítku. Vypadá to tedy, že na rozdíl od lokálního měřítka působení architektury je urbanismus v rozsahu svého působení disciplínou *globální*.

S pracovní metodou je to v urbanismu na první pohled trochu nepřehledné. Uplatnění zde sice nachází absolventi studia architektury, vedle nich působí ale v tomto oboru také mnoho jiných, zcela neumeleckých profesí, jako jsou odborníci na informační systémy, geografii, geologii, hydrologii a klimatologii, demografii, ekonomii, statistiku, sociologii, na dopravní stavby a inženýrské sítě všeho druhu, biologové, odborníci na ekosystémy – a to jsem na někoho ještě určitě zapomněl.

My, vystudovaní architekti, míváme tendenci si urbanismus tak trochu přisvojovat. Pravdou ale je, že odborný záběr, kterým nás vybavilo studium architektury, je jen zlomkem toho, co musí urbanismus svým působením pokrýt, a akcent na autorskou subjektivitu

v přístupu k řešení problémů, který je podstatou naší profese, je v této oblasti uplatnitelný jen výjimečně. A tak mi po zvážení proporce mezi „architektskou“ a „nearchitektskou“ částí urbanismu vychází, že ta „nearchitektská“ docela výrazně převažuje, a že z hlediska pracovního přístupu půjde v urbanismu přednostně nejspíš o *vědecké bádání*, zkoumání jevů a souvislostí v osídlení.

Podobně jako u architektury by tedy z mého pohledu definice urbanismu mohla znít například: *Urbanismus je obor lidské činnosti, který se zabývá umělým prostředím od vnitřního uspořádání jednotlivého sídla po problematiku osídlení v globálním měřítku; jeho pracovní metodou je vědecké zkoumání.*

Územní plánování se zabývá umělým prostředím v zásadě ve stejném rozsahu jako urbanismus, od vnitřního uspořádání jednotlivého sídla po osídlení jako celek. Pokud jde o předmět činnosti, liší se tedy urbanismus a územní plánování od sebe jen celkem málo, konkrétně ve dvou věcech: uvnitř společného předmětu zájmu je v územním plánování hlavní akcent oproti urbanismu malinko posunut z osídlení na osídlené *území*, na otázky a problémy jeho využití; a tím druhým rozdílem je, že proti globální působnosti urbanistické vědy je územní plánování ve svém působení prostorově omezeno – jak, to prozradím za chvíli.

Pokud jde o pracovní metodu, v té podobě v jaké ho po několika desítkách let vývoje známe dnes a u nás, není územní plánování ani

uměním jako architektura, ani vědou jako urbanismus, a dokonce není ani skutečným plánováním v obvyklém slova smyslu, jak by se dalo očekávat z názvu. Rozdílů mezi *územním plánováním* a tím, co obvykle rozumíme pod pojmem *plánování* je hned několik:

- vedle stanovení cílů, které najdeme jak v tom běžném, skutečném plánování, tak i v jeho územním jmenovci, zahrnuje to skutečné v sobě i vůli k jejich realizaci; prostě plánuje se, aby se něco stalo, aby v budoucnosti bylo něco, co dnes ještě není. Proti tomu územní plánování v sobě takovou vůli k dosažení cílů, které stanovilo, nemá; ono pouze říká, co všechno by mohlo být, kdyby se ovšem chtělo, a to chtění už přenechává jiným;
- zatímco obyčejné plánování směřuje většinou k jednomu přesně definovanému cíli (třeba, že tady bude do dvou let postaven kus nové cesty, nová nemocnice, nebo rodinný dům, nebo že v červnu vyrazíme na čtrnáct dní na dovolenou do Chorvatska), územní plánování naopak stanoví své cíle poměrně nepřesně, když například říká: kdyby tady chtěl někdo něco stavět, tak to smí být pouze občanská vybavenost - a umožňuje tak široký vějíř výkladů (obchod? škola? poliklinika? kostel? ... atd.);
- proti širokému, poměrně měkkému a málo přesnému definování toho, co by být mělo, je územní plánování naopak mnohem přesnější (a přísnější) v negativním vymezení toho, co v dané části území nikdy a za žádných okol-

ností být nesmí. Něčím takovým se ale proti tomu skutečné plánování vůbec nezabývá;

- když se nepodaří dosáhnout cíle stanoveného skutečným plánováním, nastává průšvih, hledá se viník a padají hlavy; když nedojde k naplnění cílů definovaných územním plánováním, tak se pouze analyzují důvody, cíle se upraví, nebo se stanoví cíle jiné, a co je nejdůležitější pro všechny zúčastněné – hlavy zůstávají na svých místech.

Opravdovým plánováním bylo u nás to územní do roku 1990, tedy v období, kdy se vládnoucí státostrana snažila ovládat a řídit celý stát jako jediný obří národní podnik a územní plánování bylo jedním z nástrojů v tehdejšímu systému centrálního plánování.

V demokratických podmínkách je tomu ale jinak. Tam je územní plánování zvláštní praktickou činností, která spadá do oblasti takzvané *veřejné správy*, a jeho úkolem je nikoliv samostatně plánovat budoucnost, ale formulovat vizi budoucího uspořádání umělého prostředí, a pak směrem k ní ovlivňovat a regulovat plánování jiných; konkrétně – usměrňovat využití území demokraticky decentralizovanou množinou jeho uživatelů směrem k vizi sdílené většinou a zhmotněné do územně plánovacích dokumentů, jakými jsou například *územní plány*.

Tahle věta se mi opravdu mimořádně povedla, tak to zkusím ještě jednou, a snad srozumitelněji: s trochou zjednodušení se dá říci, že územní plánování je tu prostě proto, aby stavebníkům i všem ostatním, kdo by se chtěli pustit do nějakých změn v území, říkalo, co

mohou a co naopak nesmějí, aby se nedostali do konfliktu s většinově sdílenou vizí toho, jak by toto území mělo nakonec ve výsledku vypadat.

Od veřejné správy ovšem my všichni, kdo jsme vystaveni jejímu působení, očekáváme jednu zásadní vlastnost: totiž že se bude chovat předvídatelně, nebo jinými slovy, že po nás, spravovaných, nebude chtít každý den něco jiného.

Obr.2: ... nebo na Riegrově náměstí v Kroměříži. Pocity, jaké ve mně tento typ prostředí vzbuzuje, jsou pokaždé velmi podobné – tady jsem prostě doma.

Proto se územní plánování na rozdíl od svobodomyšlných oborů jakými jsou architektura a urbanismus (ale úplně stejně jako všechny ostatní oblasti veřejné správy, např. správa daní, nebo dohled nad silničním provozem) musí ve svém konání řídit nějakým závazným právním předpisem, který stanoví, co a jak má a může regulovat, a co naopak regulovat nesmí, nemá-li se dostat mimo hranice demokratického jednání.

Který právní předpis to je, pochopíme, když si zopakujeme název zákona číslo 183 z roku 2006, kterému se stručně říká „stavební“; celý název této právní normy totiž zní *Zákon o územním plánování a stavebním řádu*. A protože platnost zákonů každého jednotlivého státu končí na jeho hranicích a za nimi už platí jiné zákony jiné země, máme tady vysvětlení, z čeho vyplývá prostorové omezení působnosti územního plánování.

Ve vztahu k lokální architektuře a globálnímu urbanismu by se tedy možná měřítko jeho působnosti dalo označit za *regionální* s tím, že pod slovem *region* budeme v tomto případě rozumět *stát*.

Po vzoru architektury a urbanismu by definice oboru územní plánování tedy mohla znít například takto: *Územní plánování je obor lidské činnosti, který se zabývá umělým prostředím jako nástroj veřejné správy k regulaci využití osídleného území v regionálním (rozuměj celostátním) měřítku.*

Ukazuje se tedy, že se zkoumané obory od sebe opravdu liší, jak předmětem zájmu (dům – osídlení – území), tak rozsahem působení (lokální – globální – regionální) i metodou práce (umění – věda – veřejná správa) a nemělo by proto být pochyb o vlastní identitě každého z nich. Každý ze zkoumaných oborů se umělým životním prostředím zabývá v jiném měřítku, z jiného úhlu pohledu, užívá přitom jiných prostředků a postupů, dělá to prostě po svém.

POCHYBNOSTI

No dobře, ale stejně - nebylo by přece jenom lepší, racionálnější, účinnější a možná i levnější, svěřit celou šíři péče o umělé životní prostředí jenom architektům? A ostatní dva obory, když už se jejich samostatná existence zdá být nesporná a oprávněná, podřídit architektuře v roli pomocných servisních podoborů?

Ačkoliv to tak možná na první pohled nevypadá, jde o otázku ze života - zejména my architekti rádi pokládáme sami sebe za jediného možného a způsobilého odborného garanta všech tří oborů pečujících o umělé životní prostředí, tedy nejen architektury, ale i urbanismu a územního plánování.

Vystopovat počátky a původ těchto názorů uvnitř architektonické obce není úplně snadné. Svou roli zde pravděpodobně hraje skutečnost, že v urbanismu a v územním plánování působí dnes na odborných pozicích opravdu velký počet absolventů škol architektury, a to vytváří dojem, že právě oni jsou tou hlavní, nosnou profesí v obou oborech.

Urbanismus a územní plánování jsou totiž sice, jak jsme zjistili, z hlediska metody práce obory neuměleckými, produkují však velkou část svých výstupů v grafické (rozuměj výkresové) podobě, a logicky v nich tedy nacházejí uplatnění lidé, kteří vedle toho, že teo-

reticky ví něco o lidských sídlech, jsou navíc také ještě prakticky schopní se graficky vyjadřovat. Oba požadavky splňují právě absolventi studia architektury jako jedni z mála bezesporu velmi dobře – a dál už je to jenom o nemoci z povolání, jakou my architekti trpíme stejně jako například učitelé.

O těch se říká, že nedokážou přestat s mentorováním ani mimo učebnu, a my architekti míváme podobné potíže; rádi si zaarchitektujeme i tam, kde se to od nás nechce ani nečeká, jako třeba při řešení utilitárních, praktických, technických a organizačních problémů dnešních měst – a cítíme se pak ukřivdění a frustrováni, když se nám za to nedostává pochvaly.

Vedle zemí, kde mezi architektky, urbanisty a územními plánovači existují popsané přesahy kompetencí a z toho plynoucí poněkud zmatená dělba práce, jsou ovšem na světě i končiny, kde – těžko říct jak na to přišli – převládá názor, že architekt je na světě proto, aby dělal architekturu, tedy domy.

O péči o město by se podle tohoto názoru měli už z názvu (*urbs* = latinsky *město*) dělit urbanisté (teorie) s územními plánovači (praktické navrhování a řízení rozvoje města); u obou posledně jmenovaných jde v tomto pojetí o profese bez uměleckých ambicí, které jsou průsečíkem inženýrských, demografických, geografických, sociologických i manažerských znalostí a dovedností. Uplatnění v nich nacházejí absolventi různých škol a studijních oborů a není žádný dů-

vod, aby mezi nimi chyběli absolventi škol architektury. Podle zmíněného názoru je ovšem řada důvodů proč chtít, aby se v uvedených profesích jako architekti nechovali.

Tam, kde je péče o město svěřena architektům, bývá za nejvyšší metu snažení všech, kdo se o město starají, pokládána jeho *krása*; s ohledem na nejednotnost názorů na to, co je a co není krásné, je ovšem velmi těžké, ne-li nemožné, naplnit a uspokojit takovou ambici.

Kde o město naopak pečují nearchitekti bývá za nejvyšší cíl pokládáno především *zdraví* městského organismu, projevující se jeho bezporuchovým provozem. Kupodivu přesto, že zde krásu primárně nikdo neřeší, existuje mnoho měst řízených tímto druhým způsobem, která nejenže dobře a zdravě fungují, ale navíc jsou obyvateli i návštěvníky považována za jaksi druhotně, odvozeně od svého zdraví, krásná a na nedostatek obdivu si nemohou stěžovat.

Nakonec – napadá mě – i u nás, lidí, je to s krásou a zdravím podobné.

Nejste-li činní v některém z uvedených oborů, může vám spor obou koncepcí připadat hodně odtazitý, a pro vás osobně záživný a důležitý asi stejně, jako známý problém, kolik že se vejde andělů na špičku jehly. Tak je tomu ale jenom do chvíle, než vás nějaký za územního plánovače, nebo pracovníka Úřadu územního plánování převlečený a příslušnými pravomocemi vybavený kolega architekt,

veden vlastní esteticko-umělecko-architektonickou vizí uspořádání umělého prostředí a potažmo světa vůbec, začne sekýrovat, jak se máte (na svém a za své) chovat, a to jen proto, že vaše vize téhož, ač se nepříčí žádnému z platných zákonů ani jiných závazných předpisů, je jiná, než ta jeho.

Co by jinému a jinde neprošlo, je pak tady často s úsměvem a spikleneckým pomrkáváním tolerováno jako drobná nešikovnost, vedená – a to je hlavní – těmi nejlepšími úmysly; to víte, architekti, umělci... Taková tolerance platívá ale obvykle jen do chvíle, než se hyperaktivním kolegou-architektem na nesprávném místě prosazované dobré úmysly dotknou zájmů někoho z pomrkávajících.

RODINNÉ VZTAHY

V předchozích kapitolách byla řeč o třech členech pomyslné rodiny oborů spřízněných společným zájmem o umělé prostředí; zkusme se teď podívat, jaké jsou mezi nimi vzájemné vztahy. Jsou horizontální, tedy partnerské, založené na spolupráci, anebo spíše vertikální, hierarchické, založené na nadřizenosti a podřizenosti? Kombinované z obou zmíněných typů, nebo snad nějaké úplně jiné?

Bude třeba prozkoumat vztahy celkem ve třech dvojicích: *architektura – urbanismus*, *urbanismus – územní plánování* a nakonec ještě *územní plánování – architektura*; a hned první dvojice je, podle mého, ze všech tří nejzajímavější.

Urbanismus a architektura, věda a umění – oba obory si s odvoláním na ústavou zaručenou svobodu názorů nárokují právo na svobodu svého tvůrčího konání, která nesmí být nikým a ničím (kromě obecně platných zákonů) omezována: v prvním případě jde o svobodu vědeckého bádání, ve druhém o svobodu umělecké tvorby. Jaký je v tom vlastně rozdíl?

Zatímco věda zachází s fakty s co největším respektem a snaží se, aby její výstupy byly co nejbližší skutečnému, objektivnímu stavu zkoumaných věcí, umění naopak vědomě a účelově fakta deformuje, přistupuje k nim selektivně a snaží se, aby jeho výsledky byly co nejbližší nikoliv objektivní realitě, ale subjektivnímu vidění autora (bez něhož to v umění prostě nejde) – a každý, kdo se setkal například s díly velkých postav výtvarného umění dvacátého století, ví, že takové subjektivní autorské vidění může být od objektivního obrazu světa opravdu dosti vzdálené.

Ačkoliv věda i umění, vycházejí z jedné a téže reality okolního světa (protože žádná jiná prostě není k mání), jejich výstupy se od sebe diametrálně liší – a není divu, vždyť slouží odlišným účelům, pokrývají odlišné potřeby. Zatímco věda se se svou snahou o co nejobjektivnější poznání reality obrací k racionálnímu rozumu, umění míří na subjektivní smyslové vnímání a z něho odvozené citové prožitky. Vypadá to tedy, že pokud jde o pracovní metodu, nemají spolu urbanismus a architektura, jak byly dříve popsány, vlastně – pro někoho možná překvapivě – nic společného.

Naopak pokud jde o předmět činnosti, tam by se při pozornějším pohledu něco společného přece jenom našlo. Oba obory se totiž dotýkají, ba dokonce překrývají, ve svém zájmu o sídlo, které je pro architekturu konečnou, a pro urbanismus naopak startovní, polohou v celkovém rozsahu té části umělého prostředí, o kterou se zajímají.

Pro oba obory je ale sídlo, nebo město jako jeho nejreprezentativnější typ, vlastně jenom okrajovým tématem, protože těžiště jejich zájmu leží jinde. Středem zájmu architektury totiž je, jak už bylo

řečeno, budova nebo chcete-li dům a v urbanismu je to zase celé osídlení v jeho nejširších souvislostech.

Váha měst v osídlení i v životě lidí po celou historii lidstva postupně rostla a stále roste, a tak není divu, že se na zájmovém překryvu mezi architekturou a urbanismem vyvinul nový samostatný obor. V angličtině dostal jméno *Town Planning* a v němčině *Stadtplanung*, popřípadě *Städtebau*, což v obou jazycích odráží jeho tematické soustředění na město.

I v češtině máme pro obor na pomezí architektury a urbanismu vlastní označení. Mí spolužáci z brněnské stavební fakulty by mi dosvědčili, že obor, který jsme tam společně v šedesátých letech minulého století studovali, se v oficiálních školních dokumentech od indexu až po vysvědčení o závěrečné státní zkoušce a diplom nazýval *Architektura a stavba měst* – jak je vidět, druhá část jeho názvu je blízko doslovnému překladu dříve zmíněných cizojazyčných výrazů; po jazykové stránce je rozdíl jenom v tom, že zatímco v anglicky mluvícím světě města *plánují*, tak my je rovnou *stavíme*, a tam, kde vládne němčina, to pro jistotu mají tak i tak.

V současné české praxi se však výraz *stavba měst* příliš neuznává a tak může vzniknout dojem, že u nás takový obor ani neexistuje, nebo dokonce není zapotřebí. Tak tomu samozřejmě není; rozdíl proti okolnímu světu je pouze v tom, že se u nás toto dítě architektury a urbanismu schovává jednou za toho a podruhé za onoho z rodičů.

Máme tady tedy *stavbu měst* jako další přírůstek do rodiny oborů zabývajících se umělým prostředím, u něhož je předmět jeho zájmu proti ostatním zúžen výhradně na sídlo, nebo chcete-li město. Jak je to ale se stavbou měst z hlediska metody práce? Je to přednostně umění, jako jeden z rodičů, anebo je to ze všeho nejvíc věda, jako ten druhý? Anebo že by tady šlo o nějakou kombinaci obou těchto přístupů?

Jak už jsem se zde jednou přiznal, nedaří se mi představit si, jak by se vědecká a umělecká pracovní metoda daly namixovat do nějakého společného vědecko-uměleckého, nebo umělecko-vědeckého postupu, v němž by si obě jeho složky ruku v ruce společně vykračovaly k výsledku, který by pak dával nějaký smysl. Zkušenost mi prostě říká, že v takto nesourodých párech nakonec vždycky musí mít jeden z dvojice navrch – tak tomu podle mě je konec konců i v urbanismu nebo architektuře. V urbanismu hraje první housle věda (aniž by ovšem ztrácela povědomí o vazbách a souvislostech se svým umělecky zaměřeným příbuzným), a v architektuře je tomu – tedy podle mého – podobně, jenže naopak.

No dobrá – takže mix ne, ale co tedy ta stavba měst vlastně je? *Umění* jako jeden z rodičů? Nebo snad *věda* jako ten druhý?

Ohlédnu-li se trochu zpátky, zjišťuji s překvapením, že v tomto případě je možné obojí, že stavba měst umí být disciplínou architektonickou (tedy uměleckou) i zcela nearchitektonickou (tedy neuměleckou) – ne ovšem najednou, ale rozloženě v čase, jednou tak a pak zas jinak. Z historie jsou známé příklady měst, při jejichž vzniku se *stavba měst* svým důrazem na estetický aspekt prostorové kompozice

celého města chovala jako *architektura* (třeba Petrohrad), ale taky jiné příklady jiných měst, při jejichž založení a růstu byl operační prostor oboru *stavba měst* zúžen na *provozní, technický a obchodní management území* (například New York).

Závěr? Architektura a urbanismus v pojetí, jak byly dříve definovány, *nemají spolu překvapivě téměř nic společného*. Nedotýkají se ani metodou práce (umění/věda), ani hlavním předmětem zájmu (dům/osídlení). Pouze na okraji svého působení se překrývají ve svém zájmu o sídlo; na tomto zájmovém průniku lze pak definovat sub-obor, který bývá nazýván *stavba měst*. Z hlediska metody práce je tento sub-obor podle společenských podmínek jednou pokládán za uměleckou disciplínu, vnímán jako součást oboru architektura a nazýván pak *tvůrčí urbanismus*, nebo taky *urbanistická architektura* – jindy, v jiných podmínkách, bývá naopak pokládán za nearchitektonickou, tedy neuměleckou technicko-organizační disciplínu a nazýván *management území*.

Jak je to se vztahy ve dvojici *urbanismus – územní plánování*? Hlavní rozdíl mezi oběma obory spočívá v tom, že urbanismus je disciplína ryze teoretická bez jakýchkoliv praktických pravomocí, a naopak územní plánování je jako součást veřejné správy činností zcela praktickou, dokonce do té míry, že uvnitř sebe sama neobsahuje žádnou teoretickou složku, a své *know-how* musí proto čerpat odjinud. A tady je základ pracovního partnerství obou oborů – ur-

banismus je teoretickou základnou územního plánování a naopak, územní plánování je oborem, který v praxi aplikuje teoretické výstupy urbanismu.

Přenos teoretických podkladů nemůže ale probíhat přímo od jednoho aktéra k druhému. Veřejná správa, od které se očekává maximální stabilita a předvídatelnost rozhodování, nemůže ve svém působení sledovat každý výkyv a každou turbulenci svobodného urbanistického teoretického myšlení; nemůže o téže věci rozhodovat jinak v pátek, než rozhodla v pondělí jenom proto, že ve středu večer u piva nebo při fotbálku Honza Urbanista prozradil Tondovi Ouřadovi, že v práci přišli na něco nového, co vypadá zajímavě, a požádal ho, aby vyzkoušel, co to udělá v praxi - a za týden přijde zase s něčím jiným, a po čtrnácti dnech zas.

Aby k tomu nedocházelo, musí být do trasy přenosu teoretických poznatků vsazen tlumící článek, jehož úkolem je vybrat ze všech nápadů, předkládaných teoretickou sférou, pouze ty, které souzní s aktuálními potřebami veřejné správy na úseku regulace užívání území. Tím mezičlánkem je legislativa.

Přenos pak probíhá tak, že teoretické výstupy urbanistické vědy zamíří nejdřív k zákonodárcům, kteří je po vyhodnocení jejich potřebnosti a prospěšnosti v aktuální společenské situaci buď vyřadí a odloží, nebo je, jsou-li shledány potřebnými, po absolvování schvalovacího procesu pošlou do života ve formě závazného právního předpisu. V takto kodifikované podobě se pak teoretické výstupy urbanismu stávají podkladem pro praktickou územně plánovací činnost.

Nakonec nám zbyla dvojice územní plánování – architektura.

Na první pohled to vypadá, že tihle dva nemají spolu, pokud jde o předmět zájmu i pracovní metodu, vůbec nic společného, a tak by si navzájem nemuseli překážet, jejich vztahy by mohly být přímo idylické, tedy rozuměj: žádné. Kupodivu, opak je, aspoň podle mých zkušeností, pravdou.

Mezi architekturou a územním plánováním ve skrytu permanentně probíhá lýtý boj, jehož předmětem je střet regulačních povinností územního plánování s právem svobodného uměleckého sebevyjádření na straně architektury.

Obr. 3: Na náměstí Svobody v Blansku to sice vypadá trochu jinak, a přece se i tady člověk cítí podobně.

Architektura je (stejně jako jiné umělecké disciplíny) extrémně citlivá na to, aby jí někdo říkal, co smí a co ne – a přesně to má v popisu práce územní plánování. Je to ale utkání nestejných vah a vítěz je předem znám. Územně plánovací dokumenty se totiž po schválení a vydání stávají součástí obecně platného právního rámce a tady architektura, jakkoliv květnatě obhajovaná, nemá nárok prorazit. Takový střet má jen dvě východiska: buď se architektura podřídí, stejně jako kdokoliv jiný, kdo se svým jednáním dostal do blízkosti hranic nastavených platnými zákony, anebo se pokusí rozšířit územním plánováním vymezený operační prostor, ve kterém se pohybuje, tak aby se do něj vešla.

Toho lze dosáhnout změnou příslušného územně-plánovacího dokumentu, což je ale drahý a zdlouhavý proces s nejistým výsledkem, a tak je dobré jeho užití v konkrétním případě vždy dopředu pečlivě zvážit.

ARCHITEKTURA PODRUHÉ

Pro mnoho lidí je architektura něčím, o čem sice každou chvíli někde něco slyší nebo čtou, co ale zůstává na okraji spektra jejich zájmů, tedy pokud náhodou nejsou sami s architekturou nějakým způsobem svázáni.

Naopak my architekti zase často působíme ve svém vztahu k našemu oboru pro někoho možná až trochu moc entuziasticky, a máme tendenci vidět architekturu jako to vůbec nejdůležitější na celém světě.

Jak to tedy ve skutečnosti je? Je architektura jenom exkluzivitou pro pár nadšenců, bez níž se ostatní klidně obejdou, anebo je to něco víc? Potřebuje člověk, který sám není architektem ani fanouškem tohoto oboru, vůbec architekturu? A když ano, tak k čemu, v čem mu může být užitečná?

Odpověď podle mě zní: ano, potřebujeme ji a to všichni a hned dvakrát. Samozřejmě, že v první řadě jako ochranu před vší možnou nepřízní prostředí, ale současně také jako prostředek prezentace sebe sama před druhými, přičemž důležité je tady slovo *SOUČASNĚ*. Kdybyste ho vynechali, pak s každou z obou částí uvedené dvojice služeb samostatně si dokáží poradit i jiné obory, než zrovna architektura. Té jediné je vyhrazeno poskytovat člověku obojí zároveň.

No dobře, řeknete, co když se ale prezentovat prostě vůbec nechci? Stavět se nechystám a je mi upřímně jedno, jak mě vidí druzí a co si o mně myslí podle prostředí, jakým jsem se obklopil. Stačí mi, že nemrznu a neprší na mně.

Především se vám musím přiznat, že jsem přesvědčen o neupřímnosti takového prohlášení, Může vám nezáležet na těch, nebo oněch, rodičích, susedech, spolužácích atd., ale až na totální asociály máme každý ve svém okolí někoho, na němž nám záleží, a na jehož mínění dáme.

I kdybyste ale náhodou byli zrovna tou asociální, do svého lidského okolí zcela nezapojenou výjimkou (což bych vám upřímně nepřál), obávám se, že z pohledu těch ostatních bude i tak váš postoj chápán zase jenom jako určitý speciální, řekněme méně obvyklý, druh sebe prezentace, asi jako když matematika považuje i nulu za číslo, se kterým je třeba počítat. Pak už záleží jen na vás, jestli budete s takovým nulovým vyzněním svého obrazu v očích druhých opravdu spokojeni, jestli právě to je to, čeho jste chtěli dosáhnout.

Zjistíte-li, že vám ta nula přece jen tak docela nevyhovuje, pak se, marná sláva, architektura týká i vás, i když jste si třeba až dosud mysleli, že ne.

Z hlediska svého vzniku, ale i výsledného působení na člověka, bývá architektura řazena do skupiny tzv. *výtvarných umění*, kam vedle ní patří tradičně ještě *malířství* a *sochařství* – a nověji, historicky

odnedávna, i tzv. *průmyslový design*. Taky se jim říká *vizuální umění* a z tohoto označení je zřejmé, co mají společné: obracejí se ke svému publiku především svou vizuální stránkou, kterou vnímáme očima jako vizuální vjem – i když někteří, jako například autor knížky *Oči kůže* finský architekt *Juhani Pallasmaa*, anebo kamarád a spolužák *Ivan Koleček* oscilující mezi švýcarským Laussane a Českem, kde má své kořeny, si myslí, že speciálně v případě architektury by ani ostatní smysly neměly přicházet zkrátka.

Jednotliví členové této skupiny uměleckých oborů se od sebe liší geometrickou podstatou předmětu svého zájmu. Pro malířství je to *plocha*, pro sochařství *objem* a jeho formování, a pro architekturu *prostor* – především ten uvnitř staveb, kterému se říká *architektonický*, ale taky venkovní, otevřený, nezastřešený prostor, který tvoří a vymezují stavby a jejich části mezi sebou, a můžeme mu říkat třeba *prostor urbánní*.

(Poslední ze jmenovaných výtvarných disciplín – průmyslový design – si rozebírat příliš netroufám; zajímavé mi ale připadá jeho současné pronikání do oblasti dosud obsazené a spravované architekturou, o kterém se zmíním později, v jiné kapitole.)

Už jednou jsem se tu pokusil o vlastní definici architektury jako činnosti, jako pracovního oboru podílejícího se spolu s dalšími na péči o umělé životní prostředí. Vedle toho je tady ale ještě další význam slova architektura jako pojmenování pro výsledek zmíněné činnosti, pro *architektonické dílo*. Potíž s praktickou aplikací tohoto druhého významu slova *architektura* spočívá v tom, že se často neumíme shodnout, co z toho, co nás obklopuje, má nárok být nazývá-

no architektonickým dílem a rozlišit tak architekturu od nearchitektury.

Pro někoho je totiž architektura jenom jiné vzletnější jméno pro stavitelství, jiný v ní vidí matku všech umění, pro básníka je to zkamenělá hudba, André Maurois mluví například o gotické katedrále jako o zkamenělé modlitbě a odborníci ve snaze zavděčit se všem a na nikoho nezapomenout šroubují dohromady definice, kterým pro jejich komplexnost nakonec nikdo nerozumí.

Jak potom poznat kdo má pravdu ve sporu, zda konkrétní budova je, či není architekturou? A podle jakého jasného, jednoznačného a nezpochybnitelného pravidla?

U pojmů, jako *dům*, *strom*, *květina* atd. člověk na podobnou nejasnost nenarazí, pro každou z těchto věcí existuje obecně sdílená shoda na jejich definici, podle které je lze bezpečně rozeznat a odlišit od jiných věcí. Otázka zní – lze podobně jednoznačnou definici najít i pro architekturu, rozuměj pro architektonické dílo?

Slyšel jsem o učiteli, který před lety na gymnáziu překvapoval své studenty tvrzením, že *literatura je soubor všech písemných projevů bez rozdílu druhu, rozsahu a účelu vzniklých v dané době na sledovaném území*. Ta definice je elegantní ve své jednoduchosti a pan profesor si tím možná jen ulehčoval nevděčný úkol vysvětlit hordě gymnaziálních pubertáků nesnadný pojem. Ve skutečnosti ale asi každý cítí rozdíl mezi románem a tramvajovou jízdenkou a do kategorie *literatura* by bez dlouhého přemýšlení zařadil pouze jeden z obou produktů lidského ducha.

Kdybych aplikoval přístup pana profesora na předmět našeho zájmu, dojdou k definici, že *architektura je soubor všech stavebních projevů bez rozdílu druhu, rozsahu a účelu vzniklých v dané době na sledovaném území*.

Podle takto postavené definice bych musel status architektonického díla přiznat budově univerzitní knihovny stejně jako sousedovu chlívku pro kozu. To je na první pohled absurdní, protože jsme zvyklí slovu *architektura* rozumět nejenom jako prostému označení věci (podobně jako je tomu ve slovech *dům, strom, květina*), ale vnímáme to slovo také jako označení určité specifické kvality. Z celého souboru stavebních děl, která nás obklopují, jsme zvyklí a ochotní za *architektonické dílo* považovat pouze některá. Která to jsou?

Platí-li teze, že architektura je (především) umění, pak první podmínkou, kterou by stavba nárokuje si být architekturou měla splňovat, by mohl být rozeznatelný autorský vklad – proč, o tom byla řeč už dříve.

Druhou podmínku by bylo možné odvodit z jednoduché, elegantní a hodně rozšířené definice, která praví, že *architektura je krásné stavění*, a mohla by například znít: *za architektonická díla lze považovat pouze krásné stavby*. Bystřejší čtenář si ale všimne, že je zde skryto čertovo kopýtko; jak se máme shodnout, co je, a co není to krásné stavění, které by mohlo mít nárok na označení *architektura*, když se – aspoň podle mých zkušeností – jen málokdy dokážeme shodnout na tom, co je, a co není krásné? A to nejen mezi sebou, ale dokonce i sami v sobě, podle toho jak se v čase mění vkus každého z nás?!

A proč vlastně přiznávat právo být architekturou jenom *krásnému* stavění?

No - možná to má své racionální důvody. Třeba to souvisí s tím, že si uvědomujeme, jak významně se prostředí, které nás nejtěsněji obklopuje, a do jehož formování nám nikdo nemluví, tedy prostředí, jehož estetika je projevem jen naší vůle (např. v bytě, nebo na pracovišti) podílí na obrazu, jaký o sobě vytváříme pro druhé.

Umělé prostředí, které si kolem sebe tvoříme je součástí naší sebe prezentace, podobně jako to, jak se oblékáme, líčíme, jak mluvíme, gestikulujeme a chováme se mezi lidmi. Pokud nechceme sami sebe z nějakých důvodů prezentovat druhým jako záporáka, pak nezbyvá, než všechny dříve zmíněné signály vysílané směrem k sociálnímu okolí (včetně zmíněného umělého prostředí, kterým se obklopujeme) ladit tak, aby byly tímto okolím vnímány pozitivně, aby se líbily, tedy ladit je do krásy, nebo přesněji - do své vlastní představy o kráse.

Že by to tak nějak opravdu mohlo být, o tom svědčí všelijak (často dost prapodivně, až neuvěřitelně, tedy alespoň pro mě) vyšlechtěné kabiny řidičů autobusů a nákladních tahačů, anebo složité a nákladné tuningové úpravy automobilů - to všechno jsou projevy potřeby subjektivizovat a individualizovat prostředí, se kterým jsme okolím spojováni, a ovlivňovat tak obraz, jaký si o nás okolí vytváří.

Potřeba krásy architektonického stavění je tedy možná projevem potřeby pozitivně ovlivňovat svůj obraz v očích druhých. Taková sebe prezentace má význam dokonce i tam, kde se představy o kráse nepotkají; činí nás navzájem čitelnými a usnadňuje tak styk se spole-

čenským okolím. Toho, kdo se svému okolí prezentuje jako Franta Mlátička, asi nebude sousedka (pokud má rozum) žádat, aby jí pohlídal dítě, když si potřebuje odskočit, atd.

Zkusím-li se blíže podívat na krásu jako na možný znak odlišující architekturu od nearchitektury, musím se hned na úvod přiznat, že jsem přes veškerou snahu žádný generální recept na ni, obecně ani speciálně v architektuře, nikde neobjevil. Napsáno toho sice o ní bylo mnohými mnoho a dobře vím, že mé znalosti toho, co už bylo o kráse vyvádáno, nejsou ani zdaleka úplné. Je ale taky pravda, že žádná z tezí, které jsem si kdy o problému krásy přečetl v moudrých knihách, se tak docela nekryje s mou vlastní zkušeností.

Ta mi napovídá, že se o kráse nedá mluvit jako o absolutní veličině, na které bychom se všichni shodli a uměli ji rozeznat od nekrásy třeba tak, jako se většinou shodneme na tom, co je žluté a umíme to rozlišit od toho, co je červené. Říká mi, abych nevěřil ani tomu, že lze krásu definovat nějakými pevně stanovenými (například číselnými) kritérii, která se stačí jednou naučit, a jste pak už nadosmrtní expertem na to, co má vám i všem kolem vás připadat krásné. Možná to tak lidé mohli vidět někdy dřív, v historii, ale dnešní člověk, zdá se mi, si o tom, co se mu má líbit a co ne, chce většinou rozhodovat sám, bez cizí nápovědy.

Krásu tedy, aspoň podle mě, nelze měřit žádnými fyzikálními jednotkami, každý jí rozumíme po svém a jen málokdy se shodneme

s ostatními – někde jsem četl nebo slyšel, že to tak je zařízeno prý proto, aby každý z nás, malý, velký, tlustý, tenký, nebo všelijak zdánlivě, nebo skutečně potrefený na své vnější spanilosti, měl i přes všechny své nedokonalosti šanci najít jiného, v jehož očích bude právě on tím nejkrásnějším a nejpřitažlivějším partnerem pro hry, které nám vedle radosti dávají také naději na zachování lidského rodu.

Pro architekta je samozřejmě těžce frustrující, když zjistí, že nejenže si sám neví rady, ale že se mu ani u druhých nedaří najít uspokojivou definici posledního ze slavné Vitruviovy trojice základních definičních znaků architektury známé jako *FORMULA VITRUVIA*, která zní v originále *firmitas, utilitas, venostas*, a překládá se jako *trvanlivost, užitečnost a krása*. Je to tak trochu podobná situace, jako když se vám doma, nebo třeba v autě, něco nezdá a nikdo, ani věcně příslušní odborníci, vám nedokáží poradit co s tím; pak nezbyvá než pokusit se přijít věci na kloub sám bez ohledu na to, že jste svou profesí třeba lékař, nebo houslový virtuos.

I mne frustrace z neúspěšného hledání teoretického zdroje, který by mi dokázal přesvědčivě a srozumitelně osvětlit podstatu krásy, přivedla k pokusu poradit si sám. Vzdálenost mezi praktickým architektováním a teorií architektury není sice tak velká jako mezi doktořinou a instalatérstvím, nebo auto-opravárenstvím, je ale dost velká na to, abych rozeznal, že se tady pouštím na tenký led. Prosím proto, aby následující řádky byly brány jako velmi, velmi osobní, a uvědomuji si, že taky značně troufalý pokus vyžrát na krásu po svém.

Mám zkušenost, že na problém, který se nechce poddat, se někdy dá vyvrát tím, že ho prostě obejdete, vyhnete se mu. Rozhodl jsem se tedy, že zkusím přemoci krásu tak, že budu rezignovat na její objektivní existenci. Brzy jsem ale zjistil, že je v tom potíž.

Přijmu-li totiž za platné, že architektonické dílo musí být krásné a současně, že krása objektivně neexistuje, že je jenom subjektivním prožitkem a ne objektivní skutečností, pak budu muset taky připustit, že objektivně, provždy a pro všechny, není možné stanovit, která stavba je architektonickým dílem a která ne.

Rozlišení mezi architekturou a nearchitekturou by tím zůstalo jenom v osobní rovině jako subjektivní názor opřený o zážitek jedince, který pro ostatní může být sice zajímavý, ale rozhodně ne určující, nebo dokonce závazný, protože jejich subjektivní vnímání je může vést (a s vysokou pravděpodobností také povede) k odlišnému zážitku, a tím i odlišnému hodnocení.

Přiznávám, trochu mě to vyděsilo – vypadá to totiž, že jsem se celý život věnoval něčemu, co vlastně objektivně vůbec neexistuje?! Pak jsem ale zjistil, že to o mnoho dřív než já zřejmě podobně cítil i sám veliký Corbusier, když v knize *Za novou architekturou* napsal: „...architektura, to jsou vztahy, je to čistý výtvar ducha...“, a to mě zase trochu uklidnilo.

Jako každý jiný jsem i já samozřejmě schopen ze všeho, co mě obklopuje, vnímat jako krásné jen něco, a dokonce jenom někdy. Vedle toho, co vnímám jako krásné, je tady ale taky množina věcí a jevů, které mě nechávají emocionálně v klidu, vůbec mě neoslovují, no a nakonec zbývá část, která mě sice oslovuje, nutí mě k emocionální reakci, rozhodně ale ve mně nebudí pocit krásy – naopak evokuje ve mně v různém stupni pocitu opačné.

Krásu s ne-krásou vnímám jako nerozlučnou dvojici; jsou pro mě jako líc a rub jedné mince, a jedna bez druhé nemohou být – mimo jiné i proto, že bych jednu bez druhé nerozeznal. Nejsou to absolutní pojmy; každý z nich existuje v mém subjektivním prožitku jenom relativně, jako protiklad toho druhého.

Vztah mezi krásou a ne-krásou si představuji jako číselnou osu s nulou přibližně uprostřed, od níž doprava běží kladná čísla vyjadřující krásu a doleva záporná čísla vyjadřující stupně ne-krásy, nebo chcete-li škaredosti, přičemž pro mě leží nula na zmíněné ose jinde než pro Petra, Pavla, nebo kohokoliv jiného (proto ta přibližnost). To co má na mé číselné ose hodnotu +5 může tak mít na Petrově, Pavlově, nebo vaší hodnotu -2 a co je vůbec nejhorší – pravdu máme všichni, jen každý svou.

A tady mě napadá kacířská myšlenka – co tak zkusit rozšířit požadavek na povinnou vlastnost, odlišující architekturu od nearchitektury, i na nekrásu a zahrnout do něj celý rozsah zmíněné číselné osy zobrazující v úplnosti něco, čemu bychom mohli říkat třeba *estetická působivost*? Pak bychom za architektonické dílo mohli považovat nejen stavbu, která se nám právě teď líbí, ale i takovou, která

se nám sice zrovna teď nelíbí, ale třeba se líbí jiným, protože víme, že i nelíbení je emoce, která patří na osu estetické působivosti; a co víc - víme o ní, že ráda podléhá změnám v čase, a tak není vyloučeno, že i nám se jednou, za čas, možná bude líbit i to, co dnes ne, a naopak.

Právo být považovány za architekturu bychom naopak odmítli přiznat těm stavbám, které zůstaly mimo rozsah naší osy estetické působivosti, nevešly se na ni, protože se jim nepodařilo vzbudit v nás vůbec žádnou estetickou odezvu, ani kladnou ani negativní - tedy stavbám nezajímavým, nevzrušivým, chladným, odbytým, emocionálně mrtvým.

Obr. 4: I mimo náměstí narazíme ale na místa, kde se jaksí samozřejmě a bez velkého přemýšlení cítíme dobře, jako třeba ve starší řadové uliční zástavbě v Kroměříži ... dále viz následující obr.

Architektura by pak mohla být definována jako *esteticky působivé autorsky podložené stavění*. Možná to nějak podobně cítil i Nikolaus Pevsner, když v úvodu své knihy *Přehled evropské architektury* už před lety definoval architekturu takto: „...*Téměř cokoliv, co uzavírá prostor v měřítku dostatečném pro pohyb člověka uvnitř je budova; termín architektura se týká pouze budov navrhovaných s ohledem na estetickou přitažlivost.*“

Přesunutí akcentu z krásy na estetickou působivost, sice neodstraňuje subjektivitu rozhodování mezi architekturou a nearchitekturou, ale mohlo by pomoci rozšířit prostor tolerovaných projevů architektury, a přispět k vymýcení rozšířené, i když mylné a naprosto nereálné představy, že se každá svého jména hodná architektura musí líbit všem.

Z pohledu architekta není takové rozšíření tolerance vůbec marná věc. Tam, kde je mezi lidmi víc estetické tolerance, nacházíme my architekti pro svou práci víc pochopení a lepší podmínky. Právě úroveň tolerance v konkrétním místě má na svědomí, že někde dům roztančený bezohledně do chodníku nejenže nevádí, ale je dokonce předmětem obdivu, a jinde pro změnu jen tak-tak a s obtížemi projde i celkem střízlivé řešení komerční stavby od autora z okruhu osobností, jaké zde nikdo nezažil tři čtvrtě století. Zloba a frustrace místních křiklounů, kterým se nepodařilo stavbu znemožnit, ji pak aspoň posměšně překřtí na místní *Fukušimu*, a stavebník, pravděpo-

dobně v obavě z reakce mediálními ohlasy znejistěného veřejného mínění, nakonec architekturu, která přinejmenším svou prostorovou velkorysostí nemá v místě konkurenci, raději stáhne z městem každoročně organizované soutěže o titul Dům roku.

Rozeznat architekturu od nearchitektury je, zdá se mi, tak trochu jako rozeznat lidi od ostatních živých tvorů; a jako nemáte stejný vztah ke všem lidem ve svém okolí, aniž byste tím zpochybňovali jejich lidskou identitu, tak vám ze všech staveb, kterým jste na základě jejich estetické působivosti ochotní přiznat status architektury, bude vždycky něco sympatické víc, něco míň a něco vůbec ne, aniž byste to proto museli přestat nazývat architekturou.

Zdá se tedy, že i po nahrazení požadavku krásy měkčím a širším kriteriem estetické působivosti budeme muset dál hledat odpověď na úvodní otázku, která budova je a která naopak není architekturou, pokaždé znovu každý sám v sobě; žádné sedmero, desatero nebo patnáctero kritérií platných obecně vždy, všude a pro každého se mi objevit nepodařilo.

Při hledání odpovědi na otázku, zda konkrétní stavba je, nebo není architektonickým dílem, doporučuji ptát se nejdřív sebe samých, jestli v nás dotyčná stavba probouzí vůbec nějakou emoci (bez ohledu na znaménko), a zadruhé pak, jestli původcem té emoce je skutečně lidský autorský vklad do jejího řešení, a ne něco náhodného, co vzniklo samo bez autorského přičinění těch, kdo budovu

stavěli – třeba světelná hra vyvolaná neobvyklým nasvětlením při západu slunce, nebo před bouřkou, zajímavá patina stěn jako důsledek větru a deště přicházejících z jedné strany častěji a s větší silou než z ostatních, anebo *well*-mi anglicky působící obrost stavby kožichem popínavého břechtanu vzniklý jako nezamýšlený efekt zanedbání péče o zahradu.

Společenská shoda na hodnocení, zda v konkrétním případě jde o architektonické dílo, pak zůstává dál jako dosud jenom součtem a statistickým vyhodnocením množiny subjektivních názorů jedinců, kteří dohromady tvoří publikum architektovy práce – žádný vyšší princip, ke kterému by bylo možné se odvolat v případě sporů, jsem při svém troufalém vstupu na pole teorie neobjevil; pro někoho možná bohužel, pro jiné ale zase třeba bohudík.

Nemohu ovšem vyloučit, že je možná všechno docela jinak; třeba je chyba ve mně, třeba jsem se svým přesvědčením o subjektivitě a proměnlivosti vnímání krásy jenom okrajovou anomálií v mohutném proudu většinového přesvědčení, že krása *JE!!!* objektivní vlastností srozumitelnou vždy, všude a stejně všem, kdo v sobě mají aspoň kousek vnímavosti a citu.

Jak jinak si vysvětlit například současnou módu nejen viditelného, ale přímo na odiv stavěného tetování dvaceti, pětadvaceti i víceletých.

Chápu a rozumím jejich potřebě sebekráslení; my lidé jsme už prostě takoví a v různé míře tuto potřebu pociťuje a podléhá jí skoro každý z nás. Projevy této potřeby ale, jak známo, podléhají během času změnám. Každá žena zralého věku by vám mohla vyprávět, kolikrát a jak často měnila v odpověď na dobové požadavky paní módy rtěnku, make-up, barvu nehtů, parfém, délku sukni, nebo střih a barvu vlasů – a od muže byste se zase dověděli něco o proměnlivosti délky saka, šířky kalhot, střihu vousů, nebo střídání obli- by a neoblíby vázanky jako povinného doplňku pánského oblečení.

Tetování – tedy to opravdové – není ale na rozdíl od zmíněných technik zdobení jen na chvíli, jen do nejbližší změny módních trendů. Je jednou provždy definitivní, neodvolatelné a nepřipouští, že v šedesáti, sedmdesáti, osmdesáti atd., by člověk mohl mít jinou představu o tom, jak vypadat a prezentovat se před druhými, než má dnes.

Tetováním se člověk dobrovolně dopředu zbavuje možnosti svo- bodně reagovat na změny vkusu, módy a způsobu života, kterými on sám i svět kolem něj během těch několika desítek let, které jsou mu vyměřeny, nepochybně projdou – a to by jistě nedělal, pokud by si nebyl u sebe i druhých jistý kamennou stálostí a neproměnností názorů na to, co je a co naopak není krásné.

Třeba to tak ale opravdu je, a všechno, k čemu jsem se tady o re- lativitě krásy dobral, je jenom projevem rozkolísanosti vkusu morál- ně ne dosti pevného jedince, kdo ví.

No a i kdyby ne, kdybych měl čirou náhodou přece jenom prav- du, tak je tu konec konců ještě *Tattoo Removal Laser*. I když tedy –

podstoupit dvojí bolestivou kůru jenom proto, aby byl nakonec stav *po* stejný jako *před* vším tím trápením?! Zajímavé, opravdu zajímavé...